

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet: karácsonyi könyvajánló

Vezetői összefoglaló

- Dzsálál ad-Din Rúmi: Intelmek az uralkodóhoz
- Peter Fleming: Dark Academia
- Peter W. Singer – August Cole: Ghost Fleet
- Margarita Balmaceda: Russian Energy Chains – The Remaking of Technopolitics from Siberia to the European Union
- Omar Hatamleh – Tilesch György: Mesterség és intelligencia – Vegyük kezünkbe sorsunkat az MI korában
- Heiko Borchert (et al.): Beware the Hype – What Military Conflicts in Ukraine, Syria, Libya and Nagorno-Karabakh (Don't) Tell Us About the Future of War
- Tim Marshall: A földrajz fogságában
- Steven Pinker: Felvilágosodás most
- Kornai János: Töprengések
- Steven Pinker: Az erőszak alkonya
- Peter Frankopan: Selyemutak – egy új világtörténet
- Peter Frankopan: Új selyemutak – világunk jelene és jövője
- Jan Matti Dollbaum (et al.): Navalnij. Putyin végzete, Oroszország jövője?
- Farkas Attila Márton: Céljainkon túl – 21. századi buddhista tanulmányok a tudat, az idő és a valóság természetéről
- Peter Wright: Spy Catcher – The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer
- Mark Urban: Task Force Black – The explosive true story of the SAS and the secret war in Iraq
- Dmitry Glukhovskiy: Text
- A csuka parancsára. Orosz népmesék
- Boris Vian – QuLiPo: Nem úszhatjuk meg

A Nemzeti Közszerológati Egyetem (NKE) Eötvös József Kutatóközpont (EJKK) Stratégiai Védelmi Kutatóintézete (SVKI) immáron harmadik alkalommal adja közre karácsonyi könyvajánlóját.

A köztudatba a pesszimista filozófusként bevonuló Arthur Schopenhauernek tulajdonítják azt az idézetet, amely szerint *„annak, hogy a jót olvassuk, feltétele, hogy ne olvassunk rosszat. Mert az élet rövid, az idő és az erők korlátoltak”*. Jóllehet azt reméljük, hogy az év vége közeledtével talán kicsit több idő és erő jut olvasásra, továbbra is úgy véljük, egyáltalán nem mindegy, mit olvasunk. Munkatársaink ezért e rövid könyvajánlóban gyűjtötték össze az idén általuk valamilyen szempontból elolvasásra érdemesnek ítélt régi vagy új könyveket, sőt azokhoz néhány személyes gondolatot fűzve, abban bíznak, hogy olvasóink is kedvet kapnak megismerésükhöz és elolvasásukhoz.

Miként az első két alkalommal, az ünnepekre ajánlott olvasmányok tematikájukban és műfajukban ebben az évben is elég vegyesek. A biztonság különböző területeivel foglalkozó szakirodalmi munkák mellett ugyanis szerepel benne *„techno-thriller”*, buddhista, illetve szúfi életbölcseleten alapuló könyv, egy ismert szerző mások által befejezett krimije, de még népmesék is. Mivel nem szabtuk időkorlátot sem az ajánlott művek kapcsán, van köztük könnyen elérhető és megvásárolható, de olyan is, amiért valószínűleg antikváriumba vagy könyvtárba kell majd menniük az érdeklődőknek. Ajánlónknak most is csupán egyetlen feltétele volt: csak olyan munkák kerülhettek be, amelyek megismerése számunkra is nagy élményt jelentett, amelyektől valamilyen szempontból mi magunk is többek lettünk. Amit szívesen osztanánk meg egymással és másokkal is.

Szakítsanak időt az olvasásra! Az olvasás ugyanis – s ezt Vekerdy Tamástól tudjuk – *„segít élni, életben maradni, növeli az empátiát, a másik ember és a világ megértését.”* Erre pedig, az idei év történéseinek tükrében továbbra is komoly az igény.

Ablaka Gergely

[Dzsalál ad-Din Rúmi: *Intelmek az uralkodóhoz*, Szenzár Kiadó, 2021.](#)

Dzsalál ad-Din Rúmi a misztikus iszlám legnagyobb tanítótekinvélye, ez vitathatatlan tény, de a legtöbbben mégsem a dervisrendjéről, hanem az interneten „keringő” szerelmes idézeteiről és a rövid életbölcseiségeiről ismerik. A 13. században élt muszlim misztikus mester („Mevlana”) prózai műveit, előadásait, beszélgetéseit tartalmazó kötet kicsit szárazabb, kicsit komolyabb, a szúfi gondolkodásba és életmódba, az Isten felé vezető spirituális utazásba nyújt betekintést. Az uralkodó tanácsadójaként, egyfajta királytűkröt készítve mutatja be a főbb alapelveket, az iszlám vallás pillérét képező törvény („Saría”) és a misztika közti egyensúlyt, a forma és a tartalom közti összefüggést, a rend és szabadság közti koncepciót – a Rúmitól megszokott emelkedett stílustól eltérően kicsit profánabb módon. A könyv nem csupán a szúfi iszlám mindennapjaiba vezet be minket, hanem a muszlim középkor egy részének szellemi korrajzáként is felettébb érdekes lehet számunkra. A mű a perzsa eredetin alapul, Sárkány L. Zoltán és Csóka F. Katalin fordítók munkájának köszönhetően most olvasható először magyarul. Az uralkodónak címzett intelmeket érdemes mindenkinek elolvasni és megfogadni, hiszen ezek a példabeszédek minden élethelyzetben iránymutatást adhatnak, lényegében egyfajta zsinórmértékként szolgálnak, ami ahhoz szükségeltetik, hogy értékes és Istennek tetsző életet éljünk. Korunk bizonytalan, félelmek és vágyak között rángatott emberének különösen fontos észben tartani, hogy miközben mindig mindenhol csak logikus magyarázatokat keresünk, sohase feledkezzünk meg az egyetlen egyről, a „lényegről” – az alázatról. Rúmi intelmei és tanításai továbbá alapot adhatnak a „máshonnan érkezők” jobb megértéséhez, hatására a nem muszlim olvasó módosíthatja (vagy akár meg is erősítheti) az iszlámmal kapcsolatos korábbi elképzeléseit, kialakíthatja a „másiknak” (így a muszlimnak vagy tulajdonképpen bárki másnak) az ideológiáktól mentes szemléletét is... „Ha spirituális tudatunk legyőzi érzékiségünket, magasabb rendűek leszünk az angyaloknál. Ha érzékiségünk győzedelmeskedik spirituális tudatunk felett, alacsonyabb rendűek leszünk az állatoknál.”

[Peter Fleming: *Dark Academia – How Universities Die*, Pluto Press, 2021.](#)

Peter Fleming (a Sydney-i Technológiai Egyetem professzora) könyvében a „modern egyetem” sötét oldalát igyekszik alaposan feltérképezni, s az olvasó elé tárni azokat a repedéseket, amelyek az „elefántcsont tornyon” keletkeztek az elmúlt bő két évtizedben. Az egyetemi karriert egykor a legjobb munkának gondolták (a függetlenség, a mesterség, az elégedettség, és az elhivatottság okán), manapság viszont alig találunk olyan professzort, aki egyetértően megerősítené ezt. Peter Fleming nyers őszinteséggel, kijózanító adatsorokkal és szívbe markoló történetekkel mutatja be a felsőoktatási intézmények neoliborális kereskedelmi szemléletű átalakításának (hatalmas üzleti korporációkká formálódásának) szakmailag destruktív és lelkiileg depresszív következményeit. A gondosan megírt fejezetekben a szerző sorra veszi azokat a főbb problémaköröket, amiket ez a szervezeti és irányítási változtatás (a globalizációs/információs folyamatokkal és a pandémiás helyzettel együtt) eredményezett. Így többek közt foglalkozik a menedzseri szemlélet vakságával és távolságával, a döntési mechanizmusok autoriter és hierarchikus természetével, a mérőszámok eltúlzott bővületével, a sztár-periodikák és egyetemek monopolhelyzetével, a károsan kompetitív és az egyetemi-tanszéki közösséget romboló individualizmussal, a fogyasztó és értékelő hallgató kontraproduktív jelenségével, a tömegképzés és a kiszervezés bürokratikus személytelenségével, összességében a tudomány és az oktatás téves (és egyben káros) megítélésével a mai szolgáltatás-központú világunkban. A *Dark Academia* elengedhetetlen olvasmány mindenki számára, aki a felsőoktatásban tanárként vagy diákként érintett, kétségkívül keserű és dühös szöveg, a szerző roppant sötéten írja le azt a helyzetet, amibe kerültünk, mindeközben nem nosztalgizál, hanem sokkal inkább egyfajta jelentést és kiindulópontot ad, ami alapján el lehet kezdeni az egyetemi (és közösségi) újraépítkezést – amihez a poszt-Covid éra akár remek lehetőséget is kínálhat...

Csiki Varga Tamás

[Peter W. Singer – August Cole: *Ghost Fleet*. Mariner Books, 2015.](#)

Singer és Cole 2015-ben megjelent „techno-thrillere”, a „Szellemflotta” a jövő technológiai hadviselése és a stratégiai fikciók iránt nyitott olvasóknak ajánlható olvasmány. A történet kiindulópontja egy olyan jövőkép, amelyben számos, napjainkban „adottságnak” tekintett tényező megváltozása következtében egy jelentősen eltérő globális hatalmi rend és világkép bontakozik ki: a Kínai Kommunista Pártot egy technokrata katonai és üzleti vezetőkből álló csoport váltotta le (a „Direktórium”), az orosz–kínai katonai szövetség semlegesíteni tudta az Egyesült Államok nukleáris elrettentő képességét, jelentős károkat szenvedtek az űrbe telepített kommunikációs és helymeghatározó rendszerek, stb. Az elrettentő katonai erejének és reagálóképességének jelentős elemeitől megfosztott Egyesült Államok csendes-óceáni érdekeltségei és bázisai ellen így az orosz–kínai szövetség sikeres katonai műveleteket végrehajtva Okinavát és Hawaiiit is el tudja foglalni. A számos szálon és hadszíntéren – így a kibertérben is – zajló történetbe ekkor kapcsolódnak be az Egyesült Államok tartalék haditengerészeti erői, a „Szellemflotta”, amely felkelőkkel és térségbeli szövetségesekkel együtt egy – amerikai szemmel – merőben újszerű stratégiát követve megkísérli megfordítani az események menetét. Hogy mindez sikerül-e, a könyvből kiderül...

Deák András György

[Margarita Balmaceda: *Russian Energy Chains – The Remaking of Technopolitics from Siberia to the European Union*. Columbia University Press, 2021.](#)

Szűkebben vett szakmai körletem akadémiai irodalmának egyik meghatározó vonulata a materialitás – jelen esetben értsd mindenféle energetikai technológiák és infrastruktúrák – illetve az azokkal érintkező társadalmi intézmények kölcsönhatásának vizsgálata. Ez az a kellemetlen mezsgye, ami a mérnökök, kereskedők és társadalomtudósok közt húzódik és jellemzően csak az egyik oldalról lehet igazán értő módon bejárni. Így például amit politológusok a termelők kapcsán az energiafegyver bevetésének tekintenek gyakran a fizika és vegyészet egyszerű következménye, imperiális hatalomgyakorlás helyett mérnöki imperatívusz, vagy akár fordítva. Végképp izgalmas ez a kérdés, amikor országokon átívelő végeláthatatlan értékláncoknak hosszabb időn keresztül bekövetkező változásait vizsgálják. Ez a kötet épp ezt teszi három különböző energiahordozó, a kőolaj és olajtermékek, a földgáz és a szén esetében Oroszországtól Európáig. Mindenki tanulhat belőle: társadalomtudósok annyit, hogy mennyire máshogy néznek ki ugyanazok a társadalmi, nemzetközi politikai folyamatok, ha más-más mérnöki kényszerek közé szorítjuk azokat; míg mérnökök azt, hogy milyen sokrétű az optimum fogalma és meddig hajlítható az infrastruktúra azok mentén.

Eti Alex

[Omar Hatamleh – Tilesch György: *Mesterség és intelligencia – Vegyük kezünkbe sorsunkat az MI korában*. Libri Könyvkiadó, 2021.](#)

Omar Hatamleh és Tilesch György könyvükben áttekintik, hogy mit jelent a mesterséges intelligencia és hogy hogyan alakíthatja a jövőnket. A szerzők feltárják az MI mindennapjainkat érintő relevanciáját, emellett pedig megvizsgálják annak jelentőségét társadalmi, gazdasági, illetve politikai szinten is. Hatamleh és Tilesch a már napjainkban is látható tendenciák alapján mutatnak rá arra, hogy milyen lehetőségeket és kihívásokat jelent a mesterséges intelligenciához kapcsolódó technológiai fejlődés. A könyv megpróbál arra is választ adni, hogy hogyan adaptálhatjuk társadalmi, politikai és gazdasági rendszereinket e tendenciák tükrében, hogy azok minél ellenállóbbak legyenek az új technológiák okozta kihívásokkal szemben.

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Könyvajánló

[Heiko Borchert – Torben Schütz – Joseph Verbovsky: *Beware the Hype – What Military Conflicts in Ukraine, Syria, Libya and Nagorno-Karabakh \(Don't\) Tell Us About the Future of War.* Defense AI Observatory. DAIO Study 21/01., 2021.](#)

A Defense AI Observatory (DAIO) 2021-ben megjelent kiadványa azt vizsgálja, hogy milyen következtetéseket fogalmazhatunk meg a katonai erő alkalmazására vonatkozóan az elmúlt évek jelentős konfliktusai (Ukrajna, Szíria, Líbia, Hegyi-Karabah) alapján. A szerzők amellet érvelnek, hogy bár e konfliktusok mindegyike fontos tanulságokkal szolgált a jövő háborúját illetően, ugyanakkor azok egyik eleme sem tekinthető a hadviselés egészére nézve forradalminak. A kiadvány rámutat arra, hogy e konfliktusok elemzése során már-már túlzott figyelmet kapott a pilótánélküli repülőeszközök alkalmazása, miközben kevesebb szó esett az elektronikai hadviseléshez és a légvédelmi rendszerek sebezhetőségéhez kapcsolódó sajátosságokról vagy az egyes katonai eszközök C4/5ISTAR rendszerekbe történő integrációjáról, amelyek legalább ugyanekkora jelentőséggel bírtak a katonai erő hatékonysága szempontjából. A szerzők a fentiek mellett a háború mint szolgáltatás (War as a Service) koncepció politikai és stratégiai jelentőségét vizsgálják, és rámutatnak arra, hogy hogyan befolyásolta a vizsgált konfliktusokat a kormányok közti katonai képességsomagok átadása.

Felméry Zoltán

[Tim Marshall: *A földrajz fogságában.* Park Könyvkiadó, 2019.](#)

Tim Marshall könyvében a világ tíz kiemelt térségének geopolitikai viszonyait mutatja be. A történelmet befolyásoló számos tényező közül elsősorban a földrajzi meghatározottságot emeli ki, és azt hangsúlyozza, hogy a földrajzi viszonyok ismerete elengedhetetlen a történelmi és politikai folyamatok megértéséhez. A könyv az egyes térségek történelmi folyamatainak áttekintésével és az azok mögött azonosítható földrajzi tényezők átfogó és szintetizáló elemzésével számos új ismeretet közvetít a geopolitika iránt érdeklődők számára.

[Steven Pinker: *Felvilágosodás most.* Alexandra Kiadó, 2019.](#)

A Harvard egyetem pszichológia professzora, a kanadai származású Steven Pinker könyvében arra tesz kísérletet, hogy cáfolja azt a közkeletű vélekedést, hogy a nyugati civilizáció hanyatlásnak indult, és az összeomlás szélén áll. Számos statisztikai adat közreadásával kívánja igazolni a felvilágosodáskor kezdődő és máig töretlen emberi fejlődést olyan társadalmi területeken, mint az élelmezés, az egészség, a biztonság, az egyenlőtlenség felszámolása, vagy éppen a szegénység megszüntetése. A fejlődés háttérében álló elsődleges erőként pedig a tudományos gondolkodást azonosítja. Nem véletlen tehát, hogy az írás alcíme a következő: védőbeszéd az értelem, a tudomány, a humanizmus és a haladás mellett. A könyv elolvasását követően nem hagy kételyt az olvasóban afelől, hogy tulajdonképpen igaza van.

[Kornai János: *Töprengések.* Hvg Könyvek, 2021.](#)

A kötetről ma már sajnálatos módon el kell mondanunk, hogy Kornai utolsó közreadott könyve. Kornai János a Harvard Egyetem és a Budapesti Corvinus Egyetem professor emeritusa, kilenc tudományos akadémia tagja és tizennégy egyetem díszdoktora volt. Azon olvasók számára, akik kizárólag Kornai fő műveit ismerik (Anti-equilibrium, A hiány, A szocialista rendszer) a 2021-ben megjelent „Töprengések” első látásra szokatlanak tűnhet, hiszen az eddig megszokott túpontos pozitív elemzéstől eltérően, a szerző könyvében néhány öt foglalkoztató gazdasági és társadalmi kérdést jár körbe, amelyeket egyéni, szubjektív módon értékel. Azon olvasók számára azonban, akik ismerik a szerző életrajzát, és akik behatóan ismerik az életművét, a normatív értékelés korántsem szokatlan, hiszen jól tudják, Kornai János munkásságára is jellemző a személyes gondolatok és vélemények megosztása. Számukra a „Töprengések” kötelező olvasmány, de a többiek is sokat tanulhatnak belőle. Én magam például ezekből a személyes gondolatokból tanultam tőle a legtöbbet.

[Steven Pinker: *Az erőszak alkonya*. Typotex, 2018.](#)

Ha esténként bekapcsoljuk a televíziót, vagy reggelente fellapozzuk az aznapi újságot, a hírekből arra következtethetünk, hogy a világunk hihetetlenül erőszakos. Lépten-nyomon gyilkosságokkal, terrorista támadásokkal, a társadalomra veszélyes szélsőséges magatartásformákkal találkozunk. Holott, bár erőszaknak ma sem vagyunk híján, ennek éppen az ellenkezője igaz. Steven Pinker könyvével arra tesz kísérletet, hogy bebizonyítsa számunkra, ma az emberiség történetének legbékésebb időszakát éljük. Statisztikai adatok, pszichológiai és evolúciós elméletek alkalmazásával igazolja, hogy az idő előrehaladtával, számos egymást erősítő történés következtében, az erőszak a világban csökkenő tendenciát mutat.

Háda Béla

[Peter Frankopan: *Selyemutak – egy új világtörténet*. Park Kiadó, 2020.](#)

Peter Frankopan brit történész, bizantinológus „Selyemutak - egy új világtörténet” című könyve jelentős sajtóvisszhangot váltott ki 2015. évi megjelenésekor. Szerencsére ez nem csak a kritikusok lelkesedésének volt köszönhető, hanem az olvasók érdeklődésének is. Utóbbi a szerzőt is meglepte: Frankopan művének folytatásában beismerte, hogy bizantinológusként addig ritkán tudott olyasmiről mondani a szakmájáról, ami rajta kívül bárkit sokáig lekötött volna – e jelenség éppen a magyar történettársadalomban sem ismeretlen. Persze az általa felvázolt történelmi folyamatok közel sem voltak „újak”, hiszen az ókortól a közelmúltig tartó eseménysorozatok egyike-másika sokak számára ismerős lehetett. Ám Frankopan egyrészt érdekes részletek és összefüggések megvilágításával meséli el a kelet–nyugati kapcsolatok történetét az olvasóinak, másrészt pedig – és ebben valóban újszerűt képvisel – kilépett az addigi értelmezési keretektől és az anyagi és szellemi értékek áramlásán keresztül mutatta be Eurázsia fejlődésének dinamikáját. Konceptiója szerint az a térség, mely ennek az áramlási folyamatnak helyszínéül szolgált, valójában a világ szíve, ahol a történelmet mozgásban tartó erők keletkeznek. Mondhatjuk, hogy ez csak egy értelmezési lehetőség a számos közül, ám mindenképpen elgondolkodtató, ráadásul jól összekapcsolható Ázsia globális felértékelődésének 21. századi folyamatával. Mindenki számára élvezetes olvasmányt nyújt, aki érdeklődik Eurázsia történelme, vagy a globális stratégiai erőviszonyok változásainak háttere iránt.

[Peter Frankopan: *Új selyemutak – világunk jelene és jövője*. Park Kiadó, 2021.](#)

Frankopan – felbuzdulva az előzőekben ismertetett könyvének nemzetközi sikerén – négy évvel később kiadta annak folytatását *Új selyemutak* címmel. Ha úgy tetszik, kiaknázza a fentiekben említett lehetőséget előző művének gondolatmenete és a napjaink emberét erősen foglalkoztató ázsiai fejlődés összekapcsolására. E kötet persze lényegesen különbözik az elődjétől, hiszen nem a klasszikus történelem elevenedik meg benne, hanem az ázsiai térség jelenkori gazdasági, katonai és politikai felemelkedésével kapcsolatos impresszióit osztja meg olvasóival a szerző. Jóllehet, komoly mennyiségű forrásra támaszkodik, ám a téma sajátosságai okán mégis inkább politikai és filozófiai mondanivalója jelentős, semmint a történelmi interpretációi. Viszont ez nem jelenti azt, hogy utóbbiakban szűkölködne. Ha valakinek ilyen felütés mellett az a várakozása, hogy javarészt Kína adja a mű témáját, nem fog csalódni. Frankopan nem vonatkoztat el – szakmai alapon ezt nem is tehetné meg – attól a nemzetközi sztenderdtől, amely Kelet-Ázsia centrumállamának globális hatalommá emelkedésében látja a változások fő mozgatórugóját. Perspektívája azonban kétségkívül túl is terjed ennél és nem hallgatja el az anomáliákat sem. Különösen erős figyelmet kapnak a versengés és együttműködés dinamikáiból fakadó jelenségek, melyek kétségkívül alapvető részét képezik a mai ázsiai geopolitikai viszonyok elemzésének. Frankopan nagy erénye, hogy mindezeket közérthető stílusban vezeti elő. Szerzőnk legkevésbé sem nevezhető pozitívan elfogultnak a Nyugat teljesítményét és szerepét illetően – ez amúgy is egyre több helyen megy ki a divatból. Mondanivalójának végső kicsengése mégsem lehangoló. Megerősíti azt a nézetet, miszerint az ázsiai térség felemelkedése természetes folyamat, melyet nem lehet megakadályozni, de félni sem érdemes tőle. Az *Új selyemutak* kifejezetten érdekes olvasmánya lehet azoknak, akik szeretnék érdekes, néha kifejezetten szórakoztató részleteket megtudni az ázsiai kapcsolatok elmúlt két évtizedes fejlődéséről.

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Könyvajánló

Jójárt Krisztián

[Jan Matti Dollbaum, Morvan Lallouet, Ben Noble: *Navalnij. Putyin végzete, Oroszország jövője?* Alexandra Kiadó, 2021.](#)

Az Európai Parlament Szaharov-díját az idén Alekszej Navalnijnak ítelték oda. Az orosz politikus és aktívista a december 15-ei díjátadón azonban aligha tudott volna személyesen megjelenni, hiszen jelenleg börtönbüntetését tölti Oroszországban. Bár Navalnij az orosz ellenzék vezéralakja, akit a putyini vezetés tavaly nyáron megpróbált megöletni, mégis viszonylag keveset tudunk róla. Megítélése pedig nem csak Oroszországban, – ahol az állami média jellemzően a nevét sem ejti ki, ha pedig mégis, akkor árulónak, a Nyugat ügynökének címkézi – de Nyugaton is ellentmondásos. Jó példa erre az, ahogy az Amnesty több mint egy évtizeddel korábban tett, gyűlöletkeltő kijelentései miatt visszavonta, majd néhány hónappal később újra elismerte Navalnij lelkiismereti fogoly státuszát. A Navalnijról szóló könyv szerzői igyekeznek objektív képet adni arról az emberről, aki abban a biztos tudatban tért vissza hazájába idén év elején, hogy a legjobb forgatókönyv alapján is több év börtön vár majd rá. Bár a címe alapján életrajzi műnek tűnhet, a „Navalnij, Putyin végzete, Oroszország jövője?” valójában a mai Oroszország megismeréséhez visz közelebb azáltal, hogy rávilágít azokra a politikai és társadalmi dinamikákra, melyek előhívták a Navalnij jelenséget, és melyek reflexiójaként a könyv főszereplője korrupcióellenes aktivistává, politikussá, majd az orosz ellenzék szimbólumává vált.

[Farkas Attila Márton: *Céljainkon túl – 21. századi buddhista tanulmányok a tudat, az idő és a valóság természetéről.* A Tan Kapuja Kiadó, 2020](#)

Farkas Attila Márton könyve az ironikus ellenhatás mibenlétét igyekszik feltárni. A jelenséget mindenki átélte már akkor, amikor megpróbált elmélyedni valamiben, de minél inkább koncentrált, annál inkább elkalandozott a figyelve. Vagy amikor tudta, hogy másnap korán kell kelnie, ezért megpróbált időben elaludni, de minél inkább erőltette, annál éberebb lett, vagy épp ellenkezőleg, minél inkább ébren akart maradni, annál álmosabb lett. A példákat a végtelenségig lehetne sorolni, de felesleges, hiszen ezt a kvázi törvényszerűséget mindenki jól ismeri. A szerző arra tesz kísérletet, hogy megfejtse az ironikus ellenhatás mibenlétét, egyben gyakorlati tanácsot kínáljon arra, miképpen kerülhető ez meg, vagy játszható ki – miközben logikusan éppen e tanács tudatos követése a garancia arra, hogy ez ne sikerülhessen. A könyv a buddhista bölcséleten keresztül arra készíti, hogy megkérdőjelezze alapvető ismereteinket a tudatról és tudattalanról, okról és okozatról, az időről és végsősoron saját magunkról. A szerző érvelése laza és humoros, miközben mondandójának alátámasztására mindenféle erőlködés nélkül hoz párhuzamokat az irodalom, a keresztény tanítás, a pszichológia, vagy épp az orvostudomány területeiről. Vagyis a könyv úgy készíti gondolkodásra, hogy úgy tűnik, nem is akar meggyőzni. Ez alapján úgy tűnik, legalább a szerzőnek sikerült kijátszania az ironikus ellenhatást. A könyv végsősoron tagadása korunk élethazugságának, az öltönyös trénernek által teltházasszeánszokon hirdetett „csak akarni kell” mantrának, melynek követése biztos út a csalódások és a boldogtalanság felé.

Kemény János

[Peter Wright: *Spy Catcher – The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer.* Dell, 1988.](#)

A közelmúlt története számos érdekességet rejt, ami kellemes kikapcsolódást jelenthet téli estéken. Ebbe a kategóriába sorolható a brit elhárítás egy igazgatóhelyettesének, Peter Wrightnak a visszaemlékezése, ami a maga idejében nagy vihart kavart, a brit kormány igyekezett a könyv megjelenését megakadályozni. Wright a könyvében számos érdekességgel szolgál az érdeklődő olvasónak: előkerül benne a szovjet hírszerzők jelentette kihívás, az amerikaiakkal való együttműködés sajátosságai, valamint a saját szolgálaton belüli problémák, beleértve a cambridge-i ötök által okozott károkat. Wright könyvének központi eleme korábbi főnöke elleni eredménytelen vizsgálata. Wright továbbá egy kis betekintést enged olyan konfliktusokba is, mint a szuezi válság vagy a ciprusi konfliktus, ahol Nagy-Britanniának gyarmati múltja miatt a hidegháborúban is szerep jutott.

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Könyvajánló

[Mark Urban: *Task Force Black – The explosive true story of the SAS and the secret war in Iraq.* Abacus, 2011.](#)

Mark Urban, a BBC újságírója, az iraki háború egy kevésbé ismert részébe enged betekintést az olvasónak: a brit különleges erők tevékenységébe. A szerző a brit résztvevők visszaemlékezéseire és saját munkásságára alapozva az iraki al-Káida, a szunnita felkelő csoportok és a síita milíciák elleni fellépés nehézségeit mutatja be, néhány rajtaütés részletesebb leírásával illusztrálva. A szerző kitér természetesen arra is, hogy brit oldalról az amerikaiakkal, illetve az iraki hatóságokkal való együttműködésnek milyen sajátosságai voltak. Sikerek és kudarcok egyaránt előkerülnek, így olvashatunk felkelő csoportok elleni sikeres és kevésbé sikeres műveletekről, a szélesebb brit katonai és politikai szerepvállalásról Irakban, valamint a britek által elszenvedett veszteségekről is.

Rácz András

[Dmitry Glukhovsky: *Text.* Ford. M. Nagy Miklós. Budapest, Helikon Kiadó, 2018.](#)

Amikor a telefonodban élsz tovább. A kortárs orosz science-fiction irodalom egyik nagyágyúja, a Metro sorozatot jegyző Dmitry Glukhovsky (a szerző konzekvensen ragaszkodik a neve angolos átírásához) ebben a regényben a mai orosz valóságba kalauzolja az olvasót, egy újabb, igen eredeti ötletre húzva fel az egész regényt.

A koholt vádak alapján hét év büntetőtáborra ítélt egykori egyetemista, Ilja Gorjunov hazatérve leszámol az őt börtönbe küldő, az életét romba döntő rendőrrel, Pjotr (Petya) Lazinnal. A rendőrtiszt meggyilkolása után magához veszi annak mobiltelefonját, a készüléken szereplő üzenetekből, fotókból és videókból pedig lassan összeáll előtte Lazin egész élete, a romokban lévő párkapcsolat miatt abortuszra készülő barátnővel, az elnyomó, rendőrtábornok apával, és a rendőri testületet át- meg átszövő korrupcióval együtt. A bölcsész egyetemistából lett börtönlakó, majd rablógyilkos pedig, bár először csak megérteni próbálja, miféle ember is volt az őt börtönbe juttató Lazin, mégis egyre jobban bevonódik az általa kioltott életbe. Ez az élet pedig, köszönhetően a Gorjunov kezében lévő telefonnak, folytatódik tovább, noha értelemszerűen immár személyes találkozások nélkül.

Glukhovsky regényében annak a bemutatása a lenyűgöző, hogy valójában milyen elképesztő mértékben függővé váltunk nem is csak a mobiltelefonból, de az élőbeszéd nélküli, szöveges üzenetektől is. Problémamentesen elhisszük, ha a kollégánk csak SMS-ben üzen, hogy miért nem jön be napok óta dolgozni. Jól megírtt szöveges üzenettel akár drogüzleteket is le lehet bonyolítani, vagy rendbe lehet hozni egy széthulló párkapcsolatot, és ideig-óráig még a rettegett belföldi titkosszolgálatot, az FSZB-t is lóvá lehet tenni. Mindez persze nem folytatódhat a végtelenségig, ám a kötet által lefedett néhány napban Gorjunovnak - talán saját egykori, naiv moralitásától hajtva - mégis sikerül rendbe tennie Lazin életének néhány fontos elemét, még ha valójában csak posztumusz is.

A történet mintegy háttérként bemutatja azt is, milyen végletesen lepusztult és korrump a mai Oroszország, és főképp mindazok a rendszerek, amelyhez az orosz államnak köze van, legyen szó akár az egészségügyről, az útlevel-kiállításról, vagy éppen a rendőrségről. Utóbbi a korrupción túl egyetlen dologban hatékony csak: az erőszak mindenféle formájának alkalmazásában. Ez a tompa reménytelenség a regény egészén átsüt, különös kontrasztot alkotva Gorjunov eszelősen vakmerő, kétségtelenül roppant okos, de végül (majdnem) kiszámítható véget érő kísérletével a halott Lazin megszemélyesítésére.

Mindezekon túl a regény olyan szempontból is tanulságos, hogy talán segít az olvasóknak abban, hogy felelősen kezeljék a saját mobiltelefonjukat, és a korábbinál valamivel óvatosabban, körültekintőbben használják.

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Könyvajánló

[A csuka parancsára. Orosz népmesék. Boldizsár Ildikó válogatása. Budapest, Manó Kiadó, 2011.](#)

Orosz népmesék és politikai kultúra. Elsőre talán furcsának hat, ha egy biztonságpolitikai kutatóintézet munkatársa népmeséket ajánl olvasásra, pedig a vizsgált régió kultúrájáról, hagyományairól éppenséggel sokat elárulnak a mesék is. *A csuka parancsára* címet viselő gyűjtemény összesen negyvenhárom rövid és középhosszú mesét tartalmaz, állatmeséket és az emberek életéről szóló történeteket vegyesen. A válogatásban megjelennek a legismertebb orosz népmesei szereplők, például a Tűzmadár, Baba Jaga és a Gyönyörűséges Vaszilisz is. Bár vannak a mesékben olyan motívumok, amelyek a magyar mese- és mondavilágban is megvannak, például az égig érő fa vagy az embereket rabló sárkány, akadnak olyan elemek is, amelyek kifejezetten az orosz kultúrához köthetők.

Az állatmesék kapcsán például jellegzetes, hogy bár szinte minden állatnak megvan a maga tipikus karaktere - a róka ravasz, a nyúl fürge, de nem túl bátor stb. - de van egyetlen kivétel: a medve. A medve karaktere teljesen kiszámíthatatlan; meséről mesére teljesen másmilyen, gyökeresen különböző, szereplő is tud lenni. Lehet jószágos, megértő, bölcs, segítőkész, de van olyan mese is, ahol agresszív, veszélyes fenevad, sőt, afféle abszolút, elháríthatatlan fenyegetés is lehet. Például *A vityilló* című, idilli történetecske, amelyben sok erdei állat él együtt békességben egy kunyhóban, úgy ér véget, hogy a mese utolsó három sorában váratlanul megjelenik a medve, és bármiféle érthető ok nélkül romba dönti a házacskát.

Hasonlóan érdekes az is, amit a korábbi korok orosz társadalmi rendszeréről elárulnak ezek a mesék. Városok vagy városi polgárság említés szintjén sem szerepel, de még kereskedők is alig. Szó esik viszont rengeteg szegény és még szegényebb földművesről, és a föld népét kíméletlenül elnyomó földesurakról. Egyről a kettőre jutni, a hatalmi önkénnyel szemben boldogulni pedig szorgalommal nem, csak ravaszsággal, esetleg valamiféle csoda révén lehet, annál is inkább, mert jogról vagy törvényről szó sincs sehol.

A meséken az is átsüt, hogy mennyire más jellegű uralkodó volt az orosz cár, mint a közép-európai mesék jó és rossz királyai. Az orosz cár a mesékben ellentmondást nem tűrő, abszolút hatalmú uralkodó, szó szerint élet-halál ura. Sokatmondó, hogy a címadó mesében, *A csuka parancsára* című történetben a cár magához akarja hívatni a csodás hatalomra szert tett, ám igen lusta és kissé bolond parasztfiút, Jemelját. A fiú nem akar menni, még a cár seregét is elkergeti. Végül akkor gondolja meg magát, amikor a cár egy öreg katonáját küldi érte, aki így könyörög neki: „Jemelja Ivanovics, szánj meg engem, öreg embert, szánd meg a sok kis unokámat. Bizony megölet engem a cár, ha nem viszlek elébe”. Jemelja szíve természetesen megesik az öregem - de ez a mély, zsigeri rettegés a bármire képes uralkodói önkénnytől jellegzetesen orosszá teszi ezt a mesét. És mivel a cár figurája a legtöbb mesében hasonló, talán nem túlzás azt állítani, hogy az uralkodó abszolút, tényleg korlátlan hatalmával az ilyen meséken felnövő gyerekek már egészen fiatalon megismerkednek.

A kötetet kifejezetten élvezetessé teszik a remek illusztrációk, a fordítók (Áprily Lajos, Beke Margit, Ébert Ina, Ivanics István, Molnár Angelika, Rab Zsuzsa, Rákos Katalin) tudását pedig számos nyelvi lelemény bizonyítja. Külön mese hőse a szibériai erdők bátor kis kandúrja, Macska Macskájevics, míg az az ide-oda kocsizó, mindenkivel kötekedő Sügérfia Sügér akár a mindennapi életből is ismerős lehet.

Tálas Péter

[Boris Vian – QuLiPo: Nem úszhatjuk meg. Fordította: Takács M. József. Helikon, 2021.](#)

A magyar olvasóközönség a francia avantgárd fenegyerekétől - a jazz-muzsikusként, zeneszerzőként és festőként is elismert - Boris Viantól a *Tajtékos napok* és a *Pekingi ősz* című regényeket ismerhették meg legkorábban. Emellett még a *Venyigeszú* és a *plankton* című regényét. Ezek a munkái először még az „átkos”-ban kerültek kiadásra - az én könyvtáramban a *Tajtékos napok* 1979-es, a *Venyigeszú* és a *plankton* 1984-es, apám könyvtárából pedig emlékszem egy 1971-es kiadású *Pekingi őszre*. Ezeket egyébként

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Könyvajánló

Vian életében alig-alig vásárolta a közönség. Mi magyarok csak a rendszerváltással nagyjából egyidőben kezdtük megismerni azokat a regényeit (erotikával és társadalomkritikával fűszerezett krimiparódiáit), melyeket Vernon Sullivan álnéven publikált (önmagát fordítóként tüntetve fel), s amelyek megjelenését rendre botrányok és így persze magas eladott példányszámok kísérték. Ezek közül a leghíresebb – a *Köpök a sírotokra* című – magyarul először 1989-ben jelent meg, míg a Vian által befejezett további három: *A holtaknak már mindegy*, *a Pusztuljon minden rusztyaság!*, illetve a *Ki érti a nőket?* – csak az 1990-es évek elején, majd 2008-tól új és javított kiadásban. A Helikon kiadó és a Vian-életmű hazai kiadását missziójának tekintő Takács M. József műfordító jóvoltából ez évben megjelent Boris Vian eredetileg torzóban maradt ötödik Sullivan-regénye is, amelyet „szerzőtársai” az Ouvroir de Littérature Potentielle (OuLiPo), vagyis a Lehetséges Irodalom Műhelyének tagjai fejeztek be Boris Vian születésének századik évfordulójára, az író félbehagyott regényének eredeti szövege (első négy fejezete) és a regény szinopszisa alapján. Mivel igen ritka, hogy egy író töredékekben megmaradt művét hatvan évvel a szerző halálát követően, a szerző életművét, stílusát jól ismerő kortárs írók által befejezett regényként adják ki, e kísérlet önmagában megéri a Vian/Sullivan/OuLiPo regény elolvasását.

*Jó olvasást és boldog karácsonyt kíván az NKE
Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi
Kutatóintézete!*